

IN DEZE
NIEUWSBRIEF:

- Expositie: 'Er reed een trein naar Sobibor'
- Sjoellezing: 'Qumran en de Bijbel'
- Uit de museumwinkel
- Kennismaken met Marijke Weterholt
- Een lot uit de loterij
- Joods leven: Het gebed in de joodse traditie
- In het nieuws
- Intussen bij de burens

Uit de museumwinkel

Sinds de opening van de Sjoel prijkt aan de achterwand van de filmzaal een ABC van het Jodendom. In het kort worden allerlei aspecten van het joodse godsdienstige en culturele leven belicht: Wat is de Ark? Wat houdt Bar Mitswa in? En wat heeft Challe met de sabbat te maken? Enzo voort. Het ABC van het Jodendom is nu ook als poster te verkrijgen in de museumwinkel. Voor € 5,- hebt u daarmee een mooi en leerzaam aandenken aan een bezoek aan ons museum.

NIEUWSBRIEF VAN DE
STICHTING VRIENDEN
VAN SJOEL ELBURG

NR. 10 SEPTEMBER 2013

Er reed een trein naar Sobibor

Dubbeltentoonstelling van Sjoel Elburg en Museum Elburg

Vrijdag 27 september wordt in Sjoel Elburg en Museum Elburg, in aanwezigheid van Clemens Cornielje, Commissaris van de Koning in Gelderland, een nieuwe tijdelijke tentoonstelling geopend over vernietigingskamp Sobibor.

Jules Schelvis vertelde in zijn Sjoellezing voor een overvolle zaal hoe hij Sobibor overleefde

Tijdens de opening zal een referaat gehouden worden door prof.dr. J.Th.M.Houwink ten Cate, hoogleraar Holocaust- en genocidestudies (onder meer namens het NIOD).

Bij archeologisch onderzoek is een deel van de infrastructuur van het kamp gelokaliseerd en beschreven, waaronder Kamp III (massagraven),

Kamp II (de weg die naar de gaskamer leidde), het voorkamp en een tiental andere objecten. Met deze kennis kan het verhaal van Sobibor steeds beter verteld worden. De samenstellers van deze bijzondere expositie doen er alles aan om de meest recente vondsten — waaronder de naamplaatjes van twee in Sobibor omgekomen kinderen — in Elburg te exposeren.

Dit jaar is het bovendien 70 jaar geleden dat er een uitbraakpoging werd gedaan uit het concentratiekamp, op 14 oktober 1943.

Op de tentoonstelling in Museum Sjoel Elburg staat het persoonlijke en indringende verhaal van Jules Schelvis centraal. Zijn getuigenissen worden gecombineerd met informatie over de transporten en de levensver-

halen van de tien Joodse Elburgers die in Sobibor zijn omgekomen.

Extra activiteiten

Rondom de tentoonstelling zullen verschillende extra activiteiten georganiseerd worden. Er is materiaal beschikbaar ten behoeve van het onderwijs. Er wordt nagedacht over een extra Sjoellezing en zelfs over een concert.

Sjoellezing: Qumran en de Bijbel

Het kan u niet ontgaan zijn dat op dit moment enkele manuscripten van de Dode Zee-rollen tentoongesteld worden in het Drents Museum in Assen. Deze oude documenten van rond het begin van onze jaartelling werden halverwege vorige eeuw gevonden in Qumran, een nederzetting van een joodse godsdienstige groepering. De Dode Zee-rollen werpen enig licht op het ontstaan en

de ontwikkeling van het Oude Testament.

Woensdag 30 oktober zal Oudtestamenticus dr. Jaap van Dorp, stafmedewerker van het Nederlands Bijbelgenootschap en co-auteur van het boek 'Qumran en de Bijbel' de Sjoellezing verzorgen over dit onderwerp.

De lezing zal plaats vinden in de Ichthuskerk te Elburg, aanvang 19.30 uur.

Excursiemogelijkheid

Bezoekers van de lezing kunnen deelnemen aan een excursie naar de tentoonstelling over de Qumran-rollen in Assen. Deze excursie zal bij voldoende deelnemers op zaterdag 2 november plaatsvinden.

Opgave voor Excursie:

0525-652879, of:

vrienden@sjoelburg.nl

Een belangrijke doelstelling van ons museum is om het verhaal door te vertellen aan volgende generaties. Onze educatieve medewerkers ontwerpen programma's en ontvangen jaarlijks tientallen schoolklassen. Een kennis-making met een van hen.

Het is voor kinderen heel belangrijk

Ik ben geboren op 26 oktober 1945 in Oostendorp. Na de lagere school, de Mulo en de MMS werd ik onderwijzeres. Ik heb altijd een brede belangstelling gehad en een van die interesses was 'Joden'. Toen ik dertien jaar was zag ik op de tv het toneelstuk 'Anne Frank'. Dat maakte zo'n diepe indruk dat ik in de jaren die volgden, me intens verdiept heb in de holocaust en het mysterie 'antisemitisme'. Daar ben ik nooit uitgekomen overigens. Mijn belangstelling breidde zich wel uit naar het Jodendom als godsdienst, zowel het Chassidisme als de meer liberale stromingen.

Toen ik ruim vijf jaar geleden de kans kreeg om gastvrouw te worden in de Sjoel, heb ik die meteen aangegrepen. Enkele mensen, die mij kenden, bedachten dat het wel iets voor mij zou

zijn om me bezig te gaan houden met de educatie. Dat is ook gebeurd. Ik heb een lesbrieven ontwikkeld voor de hoogste groepen

van de basisschool en we mogen ons gelukkig verheugen in een grote belangstelling, temeer omdat daar sinds een jaar ook de leerlijn bij is gekomen. Gelukkig heb ik nu assistentie van Jetse Kuipers, want alleen zou het niet meer te doen zijn.

Ik hoop dit werk nog heel lang te mogen doen en het is voor kinderen heel belangrijk kennis te nemen van andere godsdiensten en culturen. In ons museum betreft dat het Jodendom. Met de leerlijn maken de leerlingen kennis met hun cultureel erfgoed en natuurlijk waar antisemitisme en discriminatie toe kunnen leiden. Marijke Weterholt

agenda

september:

Start cursus Bijbels Hebreeuws (module 1 en module 6)

27 september:

Opening tentoonstelling 'Er reed een trein naar Sobibor'

24 oktober:

Start cursus 'Het gebed in de joodse traditie'

30 oktober:

Sjoellezing 'Qumran en de Bijbel'

2 november:

Excursie naar Drents Museum in Assen

Een lot uit de loterij

De joodse Elburgers behoorden vooral tot de Azikenazische joden die in de voorbije eeuwen vanuit het oosten naar de Lage Landen zijn getrokken. Tot de bijzondere erfenis van de joodse gemeenschappen in Oost-Europa behoren de Jiddische taal, een mengeling van Hebreeuws, oud-Duits, Aramees en Slavische talen, en de typische humor waarmee de joodse vertellers hun eigen gewoontes en gedragingen op de hak nemen.

Hieronder een voorbeeld van deze beide bijzonderheden, uit *Jiddische Anekdoten en Spreekwoorden* van Salcia Landmann (dit boek is te raadplegen in het Studie- en Documentatiecentrum van de Sjoel).

Jiddisch

Der kremer Ssrul Mojsche kunt

arajn in bejss-medresch, blajbt schtejn farn oren und dawnt:
- Gotenju, tate sisser in himel!
Hob rachmoness, derbarm sich ojf a foter fun zwej ojssewakssene techter! Ich hob gekojft a loteri-zetl. Los mir gewinen hundert tojsnt kerblech, un

mir nischt ojfn wort, to nem dir bald arop di helft funm gelt un los mich gewinen nor fufzik tojsnt kerblech!

Nederlands

De koopman Ssrul Mojsche komt het bedehuis binnen, blijft voor de Thoraschrijn staan en bidt:

'Lieve God, lieve Vader in de hemel! Heb medelijden, erbarm U over een vader van twee volwassen dochters. Ik heb een lot gekocht. Laat mij honderduizend roebel winnen, en ik zal dadelijk vijftigduizend daarvan aan de armen geven. En misschien heeft U in mij, Ssrul Mojsche, geen vertrouwen en gelooft U mij niet op mijn woord,

neemt U dan dadelijk de helft van het geld en laat mij slechts vijftigduizend roebel winnen!'

ich wel tejkaf awakgebn fufzik tojsnt far orems lajt. Un tomer hosstu zu mir, Ssrul Mojsche, kejn zutroj nischt un glojbsst

Het gebed in de joodse traditie

Kees van den Boogert

De centrale plaats van het gebed

Aan het gebed wordt binnen de joodse traditie grote waarde toegekend. Deze gebedstraditie is al ontstaan in de tempelperiode. In het Nieuwe Testament wordt dat bevestigd. De joodse volgelingen van Jezus Messias in Jeruzalem, zo vertelt Lukas, *waren voortdurend elke dag eendrachtig in de tempel* (Hand. 2:26). Dat betekent dat ze 'de rite van het gebed trouw in acht namen'. De eerste volgelingen van Jezus, die een gemeente gevormd hadden, verloochenden hun joodse afkomst niet, want ze *bleven volharden bij... de gebeden* (Hand. 2:42). De gebedstraditie uit de tempel werd overgenomen door de synagoge en daar, na de verwoesting van de tempel in het jaar 70, voortgezet.

De synagoge als plaats van gebed

De plaatselijke synagogen bestonden al in de tijd dat de tempel in Jeruzalem nog volop functioneerde. De tempel was, naar het voorschrift in Deuteronomium 12, de ene plaats van eredienst. Daar alleen mochten de offers gebracht worden. Het gemeenschappelijk en persoonlijk gebed mocht overal plaatsvinden. Het gebed werd dan ook op de offertijden in de plaatselijke synagogen verricht. Een van de namen voor de synagoge is daarom: Bet HaTefilla, huis van gebed. Het gebed komt echter niet in de eerste plaats uit de behoefte van de mens voort, maar uit het verlangen van God. Zo zegt Abraham Heschel: 'Er is iets dat veel groter is dan mijn verlangen om te bidden en dat is Gods verlangen dat ik bid. Hoe onbelangrijk is mijn gebed te midden van de kosmische processen. Hoe lachwekkend is het om te bidden, tenzij het Gods wil is dat ik bid.' Het gebed is een *Mitzwa*, een gebod van God aan zijn volk: *Maar gij zult de HERE, uw God, dienen* (Ex. 23:25; Deut. 10:13). 'De wijzen zeiden: wat is dienen met het hart? Dat is het gebed' (Maimonides, Hilchot Tefila 1,1). Het gebed wordt 'geleerd' uit Gods Woord in de synagoge. Een tweede naam voor een synagoge is dan ook: Bet HaMidrasj, leerhuis. Dat 'leren' en 'bidden' doet men als volk van God, dus gezamenlijk. Daaraan ontleent de synagoge zijn derde naam: Bet HaKnesset, huis van samenkomen. Zie de samenhang: samen hoort men naar Gods Woord en antwoordt daarop met gebed.

De joodse gebedspraktijk

Drie gebedsvormen vragen de aandacht:

- De beracha (zegenspreuk)

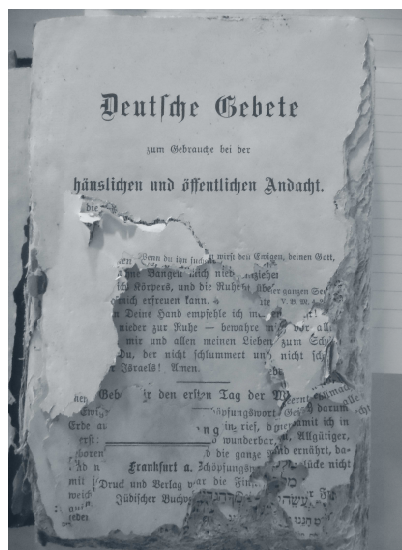
Deze wordt gezien als de meest volmaakte gebedsvorm. De zegenspreuk is een lofprijzing aan de Eeuwige over tal van zaken. Een beracha wordt door een vrome Jood wel 100 maal per dag uitgesproken. Hij heeft als structuur:

Geprezen zijt Gij, Eeuwige onze God, Koning van de wereld, die...

- Het Sjema Israël, het 'Hoor Israël', de belijdenis uit Deuteronomium 6. Het is de centrale joodse belijdenis waarin de Eeuwige als de Enige erkend wordt. Tweemaal per dag wordt hij uitgesproken, zoals gezegd is *wanneer gij neerligt en wanneer gij opstaat* (Deut. 6:7).

- Het Sjemonè Eseré, het Achttiengebed.

Dit is met het Sjema Israël de kern van het joodse gebed zoals het dagelijks in de synagoge wordt gebeden. Vaak wordt het gewoon Tefila-gebed genoemd, dus het gebed bij uitstek. Een andere naam is Amida, het staan, het gebed wordt namelijk staande uitgesproken.

Het (door de tijd aangetaste) titelblad van een joods gebedenboek voor gebruik in huis en daarbuiten.

Cursus in de Sjoel Elburg

Cursus: Het gebed in de joodse traditie.

Inhoud: De Berachot (Zegenspreuken), het Sjema Israël (Hoor Israël), Sjemonè Eseré (Achttiengebed).

Doelgroep: Ieder die belangstelling heeft voor het jodendom en zich daarin wil verdiepen.

Docent: Drs. Kees van den Boogert

Opgave: Dhr. H. Kuiper, Talksteenstraat 12, 8084 XW 'tHarde, tel 0525-652879, e-mail: vrienden@sjoelburg.nl

Lesmateriaal: Deelnemers wordt verzocht een Bijbel mee te nemen. Een reader zal worden uitgereikt.

Tijd: Drie donderdagavonden van 19.30 – 21.30 uur, op 24 okt., 14 en 28 nov.

Cursusgeld: € 30,- (incl. consumpties en lesmateriaal).

Deelnemers: Minimaal 12, maximaal 25.

Locatie: Studie- en Documentatiecentrum van de Sjoel Elburg.

Onder het kopje 'Joods leven' schrijft drs. Kees van den Boogert, voorzitter van de Stichting Vrienden van de Sjoel Elburg, een korte inleiding voor de cursus die hij dit najaar zal geven.

Door middel van lezingen en cursussen willen de Vrienden van de Sjoel Elburg kennis over het Joodse leven delen.

Nast de cursus die hier naast beschreven wordt, zal in september ook een nieuwe cursus Bijbels Hebreeuws van start gaan. Gevorderde cursisten kunnen zich inschrijven voor module 6.

In het nieuws

'You almost make me cry'

Maud Peper was 6 jaar oud toen zij in 1942 vanuit Amersfoort naar Oldebroek kwam om met haar jongere zusje Rita onder te duiken. Zij vonden onderdak bij Hendrik Spronk en Coba Flier. Rond kerstmis 1944 was er een razzia in Oldebroek; het verzet heeft toen gezorgd dat de meisjes nieuw onderdak vonden in Elburg bij Jacob Westerink en Henriette Ipenburg en hun dochter Jo Westerink. Na de oorlog werd het gezin Peper herenigd; in 1950 emigreerden zij naar de Verenigde Staten. Maud trouwde daar met Hans Dahme. Als Maud Dahme-Peper raakte zij betrokken bij het onderwijs over de Holocaust, wat onder meer resulteerde in een documentaire over haar onderduiktijd onder de titel *The Hidden Child*; deze is als DVD in onze museumwinkel te verkrijgen.

Vanuit haar werk organiseert Maud Dahme elk jaar een reis voor een groep Amerikaanse leraren en geïnteresseerden naar Europa, waarbij niet alleen de vernietigingskampen in Polen bezocht worden maar ook plaatsen in Nederland waar Maud ondergedoken is geweest. Op één van haar bezoeken aan Elburg vertelde Maud dat haar Grootmoeder Rebecca de Jong in december 1942 aan een hartaanval was overleden en was begraven maar dat

gezin Peper daarbij niet aanwezig kon zijn omdat zij allen waren ondergedoken.

Maud wilde graag weten waar haar grootmoeder begraven is. Wij hebben voor haar uitgevonden dat dat op de Joodse begraafplaats in Diemen was. Wij hebben in 2011 met Maud het graf bezocht. De steen bij het graf was echt wel toe aan grondig onderhoud. In juli 2013 heeft onze vrijwilligster Iris Verweij met haar moeder deze steen goed onderhouden genomen en het resultaat mag er zijn. Tijdens het bezoek van Maud begin augustus heeft Iris een fotoboekje van deze operatie aan Maud overhandigd. "You almost make me cry" was de reactie van een duidelijk aangedane Maud Dahme-Peper.

Open Joodse huizen dag

Op 4 mei jongstleden gingen in verschillende steden in het land de deuren open van huizen met een 'joods verleden'. Ook Elburg deed mee aan deze dag van Open Joodse huizen. Medewerkers van Sjoel Elburg vertelden op drie verschillende locaties over de vroegere joodse bewoners. Mw. Lenie Duyzend vertelde over haar eigen ervaringen van de periode waarin zij in Elburg was ondergedoken aan de Beekstraat.

Op het YouTube-kanaal van TV-Gelderland is hiervan een kort verslag te zien:

<http://www.youtube.com/watch?v=39hUREoAxUE>

'Het is een heel bijzondere dag, vandaag,' zegt een van de bezoekers. 'Het zegt meer dan al die herdenkingen waar we bij geweest zijn.'

Intussen bij de burens

De laatste tijd is weer gebleken dat we niet alleen goede burens hebben, maar ook 'verre vrienden'.

De nieuwe tentoonstelling kwam immers tot stand door een nauwe samenwerking tussen Museum Sjoel Elburg, Museum Elburg, Museum van het Leczynsko-Wlodawski Merengebied te Wlodawa (Muzeum Pojezierza Leczynsko-Wlodawskiego we Wlodawie), het Nationaal Cultuurcentrum (Narodowe Centrum Kultury), de Stichting

voor Pools-Duitse Verzoening (Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie), Herinneringscentrum Kamp Westerbork en de Stichting Sobibor. Het project wordt mede mogelijk gemaakt door de Provincie Gelderland en de gemeente Elburg.

Maar ook de Open Joodse Huizen dag was ondenkbaar zonder de bereidwillige medewerking van de huidige bewoners: de familie Hutten (Beekstraat 38) en mw. Bredenhoff (Beekstraat 19).

Iets goeds nalaten...

Als u overweegt Sjoel Elburg op te nemen in uw testament is het belangrijk dat goed te regelen. Wilt u meer informatie over het opmaken van een testament neem dan contact op met uw notaris.

Bezoek ook de website van de Sjoel:

www.sjoelburg.nl

VRIENDEN VAN
Sjoel Elburg

De Stichting Vrienden van de Synagoge van Elburg is eind 2006 opgericht ter ondersteuning van het museum Sjoel Elburg. De Stichting ondersteunt de zogenaamde 'moederstichting' die het museum en de collectie beheert.

Tot de taken van de 'Vrienden' behoort o.a. het werven van donateurs, suppoosten en gidsen, het organiseren van lezingen, excursies en rondleidingen.

Het secretariaat is gevestigd:

Talksteenstraat 12, 8084 XW 't Harde

tel.: 0525-652879

email: vrienden@sjoelburg.nl

Voor bijdragen aan / suggesties voor deze nieuwsbrief kunt u ons mailen: redactiesjofar@sjoelburg.nl